

ліз складу злочину): автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2003. 19 с. **6.** *Розенфельд Н. А.* Кримінально-правова характеристика незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2003. 17 с. **7.** *Бараненко Д. В.* Спеціальний суб'єкт злочину: кримінально-правовий аналіз: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Академія адвокатури України. Київ, 2009. 19 с. **8.** *Кваша О. О., Горбачов Д. М.* Поняття рольового розподілу відповідальності за співучасть у злочинах зі спеціальним суб'єктом. // Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 301–304.

Nersesian A. Automated document circulation system of the court as an object of criminal law protection

In the article the author analyzes the special legislation of Ukraine in the field of judicial system and also the criminal law norms establishing liability for illegal penetration into computer networks of ships. It is established that the automated system of document circulation of the court is the subject of criminal and legal protection. The main problems of the criminal-legal qualification of this crime and ways to overcome them are determined.

Confidentiality of information in its legal nature including the prohibition of its distribution or sale. Therefore, the notion of "unauthorized actions with confidential information of an automated document circulation system" includes also distribution and / or sale of such information

Unauthorized access to the automated document circulation system (ASDS) is the use of special software and hardware (hardware) tools designed to bypass or overcome the means of protection of ASDS and to gain access to confidential information of this system in the absence of legal grounds for this - the post and the order of the chairman of the court.

The sale and disclosure of confidential information with ASDS fully falls under the signs of two sets of crimes at once - a crime under Art. 361-2 of the Criminal Code (general rule) and the crime provided for in Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine (special rule). Proceeding from the rule on competition of general and special norms, according to which preference is given to a special rule, the actions of a court officer who committed a criminal offense under Art. 376-1 of the Criminal Code of Ukraine and in the future transferred information on the ASDS to another stranger; additional qualifications under Art. 361-2 of the Criminal Code of Ukraine, do not need.

Keywords: court, computer network, unauthorized access, crime, confidential information.

УДК: 343.221

А. В. ЛАНДИНА,
кандидат юридичних наук

**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ ЗЛОЧИНІВ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ:
УЗГОДЖЕНІСТЬ ІЗ ПРИНЦИПАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА**

Статтю присвячено проблемі встановлення відповідності положень щодо кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів злочинів із основоположними принципами кримінального права. Визначено основні критерії (ознаки), за якими у кримінальному

праві виділяються окремі види спеціальних суб'єктів злочинів. Зроблено висновок, що положення щодо кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів злочинів, які містяться у нормах Загальної та Особливої частин КК України, узгоджуються із принципами кримінального права і найбільш повно реалізують принцип рівності громадян перед законом, принцип справедливості та принцип гуманізму.

Ключові слова: суб'єкт злочину, спеціальний суб'єкт злочину, принцип кримінального права, принцип верховенства права, принцип законності, принцип рівності громадян перед законом, принцип справедливості, принцип гуманізму.

Ландина А. В. Ответственность специальных субъектов преступлений по уголовному законодательству Украины: соответствие принципам уголовного права

Статья посвящена проблеме установления соответствия положений относительно уголовной ответственности специальных субъектов преступлений основоположным принципам уголовного права. Определены основные критерии (признаки), по которым в уголовном праве выделяют отдельные виды специальных субъектов преступлений. Сделан вывод, что положения относительно уголовной ответственности специальных субъектов преступлений, которые содержатся в нормах Общей и Особенной частей УК Украины, соответствуют принципам уголовного права и наиболее полно реализуют принцип равенства граждан перед законом, принцип справедливости и принцип гуманизма.

Ключевые слова: субъект преступления, специальный субъект преступления, принцип уголовного права, принцип верховенства права, принцип законности, принцип равенства граждан перед законом, принцип справедливости, принцип гуманизма.

Landina Anna. Responsibility of special subjects of crimes under the criminal legislation of Ukraine: conformity with the principles of criminal law

The article is devoted to the problem of establishing conformity of the provisions on the criminal liability of special subjects of crimes to the fundamental principles of criminal law. The main criteria (features) were determined, according to which certain types of special subjects of crime are allocated in criminal law. The conducted study led to the conclusion that the provisions on criminal liability of special subjects of crimes placed in the norms of the general and special parts of the Criminal Code of Ukraine are in accordance with the principles of criminal law and most fully implement the principle of equality of citizens before the law, the principle of justice and the principle of humanism.

Key words: subject of crime, special subject of crime, the principle of criminal law, the principle of rule of law, the principle of legality, the principle of equality of citizens before the law, the principle of justice, the principle of humanism.

Згідно із кримінально-правовою теорією суб'єкт злочину – це один із обов'язкових елементів складу злочину, без якого неможлива наявність самої події вчинення суспільно небезпечного діяння. Водночас суб'єкт злочину є ключовою фігурою злочину як явища об'єктивної дійсності, яка пов'язана із іншими інститутами та категоріями кримінального законодавства. Основні обов'язкові ознаки суб'єкта злочину чітко визначені у ч. 1 ст. 18 КК України, у якій зазначається, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до Кримінального кодексу України (далі – КК України) може наставати кримінальна відповідальність.

Але суб'єкт злочину як кримінально-правовий інститут не є однорідним – у ньому виділяються окремі види. Одним із них є спеціальний суб'єкт злочину. У ч. 2 ст. 18 КК України зазначається, що спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна

відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа. Враховуючи викладене, спеціальний суб'єкт злочину відрізняється від загального наявністю, окрім обов'язкових, додаткових ознак (критеріїв), від яких залежить кваліфікація вчиненого злочину. Тому і кримінальна відповідальність таких суб'єктів має певні особливості, що закріплено як у нормах Загальної, так і у нормах Спеціальної частин КК України.

Як і усі інші положення КК України, норми, що регулюють відповідальність спеціальних суб'єктів, повинні узгоджуватися із принципами кримінального права, які є основоположними засадами кримінально-правового регулювання порядку суспільних відносин. Вони є підґрунтям усіх норм як Загальної, так і Особливої частин КК України; на підставі цих принципів побудовані (повинні бути побудовані) також і санкції за вчинений злочин.

Питанню особливостей кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів злочинів було присвячено праці таких учених, як П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. О. Глушков, А. Ф. Зелінський, Н. Ф. Кузнецов, І. П. Лановенко, А. А. Музика, В. О. Навроцький, А. С. Осадча, А. Я. Светлов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк та ін. Принципи кримінального права (у комплексі та окремі з них) досліджувалися у працях В. О. Гацелюка, О. М. Костенка, Т. А. Леснієвськи-Костарьової, Л. М. Медіної, В. О. Навроцького, А. Н. Траїніна, П. О. Фефелова та ін. Але проблема відповідності положень щодо кримінальної відповідальності спеціального суб'єкта злочину принципам кримінального права конкретно не розглядалася.

Враховуючи особливості кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів злочинів з огляду на певні додаткові ознаки, що впливають на кваліфікацію вчиненого суспільно небезпечного діяння, потрібно визначити відповідність положень, що стосуються відповідальності таких суб'єктів, основоположним принципам кримінального права.

Принципи права взагалі визначаються як керівні засади (ідеї), які визначають зміст і спрямованість правового регулювання суспільних відносин¹. Вважається, що вони у стислому вигляді, концентровано відображають найсуттєвіші риси права, є його квінтесенцією, так званим обличчям².

Принципи кримінального права є системою засад, що відповідають природі людини, втілені у нормах кримінального законодавства, які відображають зміст, завдання та закономірності розвитку кримінально-правового регулювання суспільних відносин; вони повинні бути основою, підґрунтям процесу створення узгодженої системи регулятивних та охоронних кримінально-правових норм, здатної захистити кримінальний закон від хаотичності та суперечностей³. Принципи кримінального права визначаються також як система вироблених наукою кримінального права і втілених у нормах об'єктивного кримінального права загальнокерівних засад, ідеологічних постулатів, які відображають змістовну сутність кримінального права, його завдання, закономірності кримінально-правового регулювання⁴. За своєю сутністю принципи кримінального права – це певні правила, які утворюють систему і є обов'язковими саме для цієї галузі права; завдяки їм існує чітко визначений порядок у кримінальному законодавстві.

Перелік основних принципів кримінального права, які і складають певну систему, передбачений у загальному вигляді Конституцією України. Крими-

нальне право України ґрунтується на таких принципах: принцип верховенства права (ст. 8 Конституції України), принцип справедливості (ст. 19 Конституції України), принцип рівності громадян перед законом (ст. 24 Конституції України), принцип забезпечення гідності особи (ст. 28 Конституції України), принцип законності (ст. 29 Конституції України), принцип гуманізму (ст. 3, 28 Конституції України), винної відповідальності (ст. 62 Конституції України), принцип особистої відповідальності (ст. 61 Конституції України).

Принцип верховенства права не є тотожним принципу законності, як часто стверджується у літературі: він «не підміняє та не скасовує принцип законності, а тільки поглиблює його від вимог суто формального додержання норм у напрямі пошуку власне правового («органічного», «ідеального») змісту права. Адже навіть з моменту свого виникнення принцип верховенства права тлумачився у широкому контексті як божественний чи природний закон, призначення якого вбачалося в обмеженні світської влади»⁵. Тобто в ідеалі принцип верховенства права у будь-якій галузі повинен базуватися на природному праві, на законах природи – лише у цьому випадку він буде ефективним та таким, що дійсно забезпечуватиме дотримання прав людини у контексті законів природи. Можна погодитися із тезою, що верховенство права – це сучасний «Закон Природи»⁶. А тому саме завдяки принципу верховенства права забезпечується дотримання всіх інших принципів, на яких базується кримінальне законодавство. Він також забезпечує дотримання норм інших нормативно-правових актів, зокрема тих, які закріплюють основоположні права людини і громадянина (Конституція України, кодифіковане законодавство інших галузей права, міжнародні нормативно-правові акти тощо).

Сутність принципу верховенства права виражається законодавчо також через принцип законності, що закріплений у ст. 29 Конституції України і полягає у тому, що кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України. У кримінальному праві даний принцип виражається через формулу «*nullum crimen, nulla poena sine lege*» – «немає злочину, немає покарання без вказівки на те у законі». Це означає, що: 1) ніхто не може бути покараний без закріпленого державою покарання за «кримінальну поведінку»; 2) жоден вчинок не може бути визнано кримінально-карним без спеціальної вказівки на це у кримінальному законі; 3) така вказівка має бути чітко визначеною; 4) кримінальний закон не має зворотної дії⁷. Цей принцип забезпечує права осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину, але вина яких у вчиненні конкретних злочинів не доведена у законному порядку, а також осіб, які вчинили суспільно неприйнятне діяння, яке не містить ознак складу якогось злочину, передбаченого у нормах КК України.

Принцип рівності громадян перед законом, закріплений у ст. 24 Конституції України, передбачає відсутність дискримінації громадян за будь-якими ознаками (соціальними, фізіобіологічними тощо) і виключає притягнення особи до кримінальної відповідальності лише за те, що вона має певні риси, які є несприйнятними для особи, яка реалізує норми кримінального закону. Цей принцип забезпечує поряд з тим однакове ставлення з точки зору закону до всіх можливих суб'єктів конкретного злочину.

Принцип вини у кримінальному праві передбачає, що особа підлягає кримінальній відповідальності лише за ті суспільно небезпечні діяння, які були

нею вчинені, та наслідки, які настали у результаті їх вчинення, за умови наявності вини, ґрунтуються на принципі верховенства права: у Конституції України цей принцип закріплений у ст. 62 і має назву «презумпція невинуватості» (цей принцип не є тотожним принципу вини, оскільки є процесуальним). Крім того, вина особи повинна встановлюватися виключно у передбаченому чинним законодавством України порядку. Цей принцип водночас дозволяє особі, яка лише підозрюється у вчиненні злочину, а також і суб'єкту злочину, уникнути упередженого ставлення з боку представників органів кримінальної юстиції щодо винуватості у вчиненні того чи іншого суспільно небезпечного діяння.

Принцип індивідуалізації покарання (особистої відповідальності згідно із ст. 61 Конституції України) за своєю сутністю передбачає, що суб'єкт злочину повинен нести відповідальність за вчинений злочин лише особисто, тобто відповідати за вчинене повинен він і лише індивідуально. Причому, з іншого боку, відповідальність за вчинене може нести лише суб'єкт, який вчинив злочин. Індивідуалізація покарання полягає у визначенні форми, виду та обсягу покарання, яке може бути призначене особі з урахуванням не лише вчиненого злочинного діяння, а й індивідуальних якостей особи, що виявляється у особливому психічному ставленні особи до вчинюваного діяння та його наслідків. Тут також потрібно зазначити, що цей принцип означає неможливість інкримінувати одному суб'єкту злочину вину іншого суб'єкта злочину як у межах вчинення одного злочину (за наявності співучасті), так і за наявності факту вчинення інших злочинів.

Сутність принципу справедливості полягає у тому, що він передбачає можливість застосування до винної особи лише такого покарання, яке відповідає тяжкості вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та передбачає незастосування кримінального покарання до особи, невинуватої у вчиненні злочину⁸. Крім того, зазначається, що принцип справедливості означає забезпечення справедливості кримінально-правової репресії, що є необхідним для досягнення виправного та превентивного впливу⁹.

Сутність принципу гуманізму полягає у тому, що кожен громадянин повинен повністю використати свої можливості в інтересах суспільства, а також і те, що ні від кого не можна вимагати більшого, ніж те, на що він здатний. Потрібно враховувати, що принцип гуманізму поширюється рівною мірою як на потерпілого, так і на суб'єкта злочину¹⁰. Але більшою мірою цей принцип все-таки пов'язується саме із суб'єктом злочину, зокрема, у частині призначення йому покарання за вчинення злочину, застосування щодо нього інших норм та інститутів кримінального законодавства. Даний принцип означає таке: застосовуючи до особи, винуваної у вчиненні злочину, заходи кримінально-правового примусу, потрібно насамперед ставити мету її виправлення, вироблення у свідомості суб'єкта злочину позитивних суспільно корисних установок, повернення його у суспільство як повноцінної особистості, яка поважає і виконує нормативні приписи; з метою позитивного впливу на суб'єкта злочину застосовувати до нього мінімальний з необхідних заходів кримінально-правового впливу¹¹.

Визначити відповідність положень щодо кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів принципам кримінального права можна лише у тому ви-

падку, якщо встановити види спеціальних суб'єктів, специфічні ознаки яких мають значення при кваліфікації вчиненого злочину.

У теорії кримінального права є багато точок зору щодо класифікації спеціальних суб'єктів злочину. Згідно з однією з них види спеціальних суб'єктів злочину виділяють залежно від демографічних і соматичних ознак; ознак, що характеризують виконання професійних обов'язків, посадове становище суб'єкта злочину; ознак правового статусу особи; участі в процесі правосуддя і виконання кримінального покарання; відношення до військового обов'язку¹². Більш точною видається класифікація, згідно з якою можна виділити такі критерії: соціально-демографічні ознаки – стать, вік винного; наявність військового обов'язку; службове становище особи; психо-фізіологічні ознаки – стан вагітності, стан сп'яніння, примус; професія винного – наявність у нього відповідної освіти чи професійних навичок; цивільно-правовий статус – наявність у особи громадянства України чи іноземної держави; взаємовідносини з потерпілим – наявність у винного родинних чи інших зв'язків, що зумовлюють у них визначені обов'язки чи права; характеристика особи в контексті її попередньої злочинної діяльності тощо.

Як правило, вказівка на додаткові ознаки спеціального суб'єкта злочину вказується у диспозиції відповідної норми Особливої частини КК України. Але є окремі положення, які стосуються певної групи осіб, що наділені відповідними ознаками, розміщені у Загальній частині. Наприклад, серед обставин, що пом'якшують покарання (ст. 66 КК України), вказані такі ознаки спеціальних суб'єктів, як вчинення злочину неповнолітньою особою, жінкою у стані вагітності, під впливом примусу чи погроз, під впливом сильного душевного хвилювання, під час виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням злочину¹³. До обставин, що обтяжують покарання (ст. 67 КК України), відносять такі ознаки спеціальних суб'єктів злочинів, як вчинення особою злочину повторно або рецидив, особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів. Також ст. 79 КК України визначає умови звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років; ст. 83 КК України – умови звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; ст. 84 КК України – умови звільнення від покарання за хворобою. Розділ XV містить норми, що визначають особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх осіб.

Враховуючи сутність принципів кримінального права та положення КК України щодо відповідальності спеціальних суб'єктів злочинів, очевидним є те, що вказані положення КК України не йдуть у розріз з основоположними принципами. Може виникнути хибна думка щодо того, що такі положення порушують принцип рівності громадян перед законом, зокрема, що деякі положення свідчать про дискримінацію за ознаками стану сп'яніння, вчинення злочину із використанням свого службового становища, або навпаки, про привілейоване ставлення до таких спеціальних суб'єктів злочинів, як неповнолітні, жінки, що перебувають у стані вагітності чи мають дітей до 7 років, тощо. Але принцип рівності не означає зрівнялівку – він означає, що до усіх осіб, які

вчинили злочин, без винятку будуть за необхідності застосовані усі положення КК України, які будуть обтяжувати чи пом'якшувати покарання, звільняти осіб від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування тощо. Тобто встановлення особливих правил щодо притягнення до кримінальної відповідальності повністю відповідають принципам кримінального права.

Щодо інших принципів саме наявність вказаних положень щодо кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів злочинів свідчать про реалізацію переважної більшості названих принципів. Так, зокрема, тут реалізується принцип законності, оскільки для того, щоб була застосована певна норма КК України, особа повинна бути наділена усіма вказаними у цій нормі спеціальними ознаками, без чого вона не може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Але найбільш повно завдяки даним положенням реалізуються, по-перше, принцип справедливості, оскільки при притягненні спеціального суб'єкта до кримінальної відповідальності враховуються усі без винятку додаткові ознаки, які мають значення для кваліфікації злочину та впливають на формування особистості злочинця у кожному конкретному випадку; і, по-друге, принцип гуманізму, оскільки певні додаткові ознаки спеціальних суб'єктів злочину можуть вплинути на те, що покарання може бути зменшено або навіть взагалі особа може бути звільнена від покарання чи його відбування.

Таким чином, положення щодо кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів злочинів, що містяться у нормах Загальної та Особливої частин КК України, узгоджуються із принципами кримінального права і найбільш повно реалізують принцип рівності громадян перед законом, принцип справедливості та принцип гуманізму.

1. *Теорія та практика конституціоналізації галузевого законодавства України*: монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко, відп. ред. Н. М. Пархоменко. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2013. С. 199. 2. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 5: П–С. 2003. С. 128. 3. *Тимошук Ю. С.* Визначення поняття принципів кримінального права // *Часопис Київського університету права*. 2014. № 3. С. 263. 4. *Гришук В. К.* Поняття, предмет, методи, завдання, функції, система, джерела та принципи українського кримінального права: навч. посіб. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. С. 88. 5. *Цвік М. В.* Загальна теорія держави і права // *Верховенство права. Верховенство права і закон*. URL: <http://forlawyer.com.ua/knigi/zagalna-teorya-derzhavi-prava-cvk-mv/16284--3-verhovenstvo-prava-verhovenstvo-prava-zakonnst.html> 6. *Теорія та практика конституціоналізації галузевого законодавства України*. С. 205. 7. *General principles of criminal law* By Jerome Hall. Indianapolis, Ind.: Bobbs-Merrill. 1960. URL: <http://books.google.com.ua/books/about/> 8. *Дадерко Л. Ф.* Принципи справедливості у кримінальному праві України. URL: <http://law-property.in.ua/articles/-4/119-2012-04-30-19-22-56.html> 9. *Скакун О. Є.* Реалізація принципу справедливості в процесі призначення покарання у виді позбавлення волі: дис ... канд. наук: 12.00.08. Харків, 2011. С. 169. 10. *Івченко В. В.* Принцип справедливості та гуманізму у кримінальному праві. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63978/107-Ivchenko.pdf?sequence=1> 11. *Березовський А. А.* Кримінально-правовий вплив: проблемне визначення. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/20716/%C1> 12. *Крюкова О. Ю.* Специальный субъект в преступлениях, посягающих на нормальное функционирование органов и учреждений, реализующих лишение свободы, арест, содержание под стражей: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Вологда, 2010. С. 15.

13. Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 20 с.

Landina Anna. Responsibility of special subjects of crimes under the criminal legislation of Ukraine: conformity with the principles of criminal law

The article is devoted to the problem of establishing conformity of the provisions on the criminal liability of special subjects of crimes to the fundamental principles of criminal law. The subject of a crime as a criminal-law institute is not homogeneous - in it separate types are allocated. One of them is a special subject of crime, which differs from the general subject by the presence, except for mandatory, additional features (criteria), from which the qualification of the crime depends. The norms governing the responsibility of special subjects must be consistent with the principles of criminal law, which are the basic principles of criminal legal regulation of the order of social relations: they are the basis of all norms of the General and Special Parts of the Criminal Code of Ukraine; on the basis of these principles should be built sanctions for the crime committed, etc. Considering into account the peculiarities of criminal liability of special subjects of crimes in view of certain additional features influencing the qualification of a committed socially dangerous act, it became necessary to determine the compliance of the provisions concerning the liability of such subjects, to the fundamental principles of criminal law. In order to clearly establish the presence / absence of such compliance, main criteria (features) were determined, according to which certain types of special subjects of crime are allocated in criminal law. Taking into account the essence of the principles of criminal law and the provisions of the Criminal Code of Ukraine as to the liability of the special subjects of crimes, it is obvious that the above provisions of the Criminal Code of Ukraine are not in conflict with the fundamental principles. The provisions on the criminal liability of the special subjects of crimes contained in the norms of the General and Special Parts of the Criminal Code of Ukraine are in accordance with the principles of criminal law and most fully implement the principle of equality of citizens before the law - to all those who committed a crime, without exception, if necessary, will be applied all the provisions of the Criminal Code of Ukraine, which will aggravating or mitigating the punishment, exempt persons from criminal responsibility, punishment and its serving, etc.; the principle of justice - when the special subject is attracted to criminal responsibility, all the additional signs that are relevant for the qualification of the crime and affect the formation of the offender's personality are taken into account without exception in each particular case; the principle of humanism - certain additional features of the special subjects of the crime may affect the fact that the punishment can be reduced, or even at all, the person may be exempted from punishment or its serving.

Key words: *subject of crime, special subject of crime, the principle of criminal law, the principle of rule of law, the principle of legality, the principle of equality of citizens before the law, the principle of justice, the principle of humanism.*